

FASÎH (KUR'ÂN) ARAPÇA BAĞLAMINDA HATAY VE SİİRT AĞIZLARI ARASINDA BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE DIALECTS OF HATAY AND SIIRT REGARDING THE QURANIC ARABIC

Yrd. Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

Özet

Bir dil geniş kitlelere yayılmış ve pek çok kişi tarafından konuşulur olmuştaysa orijinal halini uzun süre koruması mümkün değildir. Çok geçmeden dilde oluşan farklılaşmalar anadilin lehçelerini oluşturur. Arapça da her dil gibi bu kanuna boyun eğmiş ve uzun bir coğrafyada birbirinden farklı lehçelere ayrılmıştır. Bir lehçenin değeri, delil olarak kullanılabilirliği, güçlü ya da zayıf oluşu, fasîh Kur'ân diline yakınlığıyla son derece ilişkilidir. Arapçayı standardize eden, temel ölçülerini veren unsurların başında ilk dönem fasîh (Kur'ân) dil yapısı gelmektedir. Bu gün dünyada birçok Arap lehçesi konuşulmaktadır. Söz konusu lehçelerden bir kısmı da Türkiye'de daha çok Arap coğrafyasıyla komşuluk yapan bölgelerde konuşulmaktadır. Hatay ve Siirt lehçeleri bu lehçeler arasında önemli derecede yer alan lehçelerdendir.

Bu araştırmada, söz konusu lehçeler üzerinden düşünce dünyalarını oluşturan bu iki halk topluluğunun günümüzde konuştıkları lehçeleriyle fasîh Arapçayı ne derece anladıklarıyla ilgili karşılaştırmalı olarak birtakım tespitlerde bulunulmaya çalışılacaktır. Amaç, Hatay ve Siirt lehçelerinin fasîh Arapçayı anlama düzeyi ve yeterliliğini ortaya koymak ve bu sayede standart dil ile söz konusu lehçeler arasındaki mesafeyi ortaya koymak olacaktır. Araştırmada tespitlerin ortaya konması için her iki topluluktan farklı yaş, konum ve meslekten katılımcılar seçilecektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme metodu uygulanacaktır. Dolayısıyla elde edilecek veriler incelenen alan araştırmaları bulgularıyla sınırlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil, Ağız, Kur'ân Dili, Siirt, Hatay

Abstract

If a language is spread among large masses and talked by many people, it is impossible that this language keeps its original aspects. Sooner or later, the differences that the language adopts create dialects. Arabic, as in the case of other languages, had to obey to this rule and gave birth to several dialects in a large geographic region. A dialect's value is closely linked to its usage as a piece of evidence, its strength or weakness and to its closeness to the Quranic language. One of the elements, that standardized Arabic and gave it its main dimensions, is the first period Quranic language structure. Nowadays, many Arabic dialects exist all around the world. Some of the dialects in question are mainly talked in Turkey, in the region neighbour to the

Arabic geography. The dialects of Hatay and Siirt have an important place among those dialects.

The aim of this study is to make some comparative identifications on how much those two populations comprehend Arabic through the dialects in question. The purpose is to state, for the dialects of Hatay and Siirt, the level of comprehension and that of sufficiency and also to put forward the distance in between those two dialects. In the research, participants from different age and socio-economic background groups will be chosen. Semi-structured model of qualitative research will be adopted. Therefore, the results will be limited to the results of the field research in question.

Key Words: Language, Dialect, Quranic Language, Siirt, Hatay

GİRİŞ

Lengüistik bilimi, dili statik bir olgu¹ ve toplumun bütün fertlerinin zihinlerinde kayıtlı sesli simgesel bir sistem olarak değerlendirmektedir.² Lehçe (dialect) kavramı ise “kişinin toplumsal konumuna göre esnek biçimde kullandığı dinamik bir yapıdır.”³ Lehçe bir değişik ülkelerde ve bölgelerde, yine aynı dil birliğinden kimselerce konuşulan biçimdir. Ağız (parler, mundart) ise, aynı lehçe içinde daha küçük yerleşim bölgelerine özgü olan ve daha küçük ayrımlara dayanan konuşma biçimidir.⁴

Geçmişte ya da günümüzde Bedevî Arap kabileleri coğrafi olarak birbirlerinden uzak olsalar da konuştukları dillerin ve lehçelerin büsbütün birbirleri için anlaşılmasız olduğu söylenemez.⁵ Lehçe farklılıklarında coğrafya, iklim ve fiziki etkenler etkili olabildiği gibi siyasi unsurlar, göç, savaş gibi toplumsal olaylar da etkili olabilmektedir. “Dilsel farklılaşmada toplumsal ve tarihî etkenler çok önemlidir. Sözcümleri devlet gücü azaldığı zaman lehçe sayısının arttığı, güçlü bir devlet düzeninde ise azaldığı görülmektedir. Merkezîyetçi yönetimlerde lehçelerin birbirinden pek ayrılmadıkları görülür.”⁶ Farklı lehçe kullanımlarının Arap coğrafyasında yaygın olması Arap siyasi birliğinin tam olarak sağlanamamasıyla da yakından ilgilidir. Arapçada lehçe konusu hem zamansal, hem de coğrafi boyutlu bir konudur. Zaman bakımından ikinci asırdan itibaren ivme kazanarak üçüncü ve dördüncü asırlarda kesin kabul gören ‘müvelled dil’ kavramı bu bağlamda ele alınmaya değer bir husustur.⁷ Konunun bir yönü de coğrafidir.

Her dil birtakım faktörlere bağlı olarak geniş halk kitlelerinin daha kolay ve hızlı anlaşabildikleri halk dillerini doğurmaktadır. Bu faktörlerin başında edebî dilin daha kurallı ve zor olması nedeniyle halk kitlelerinin bu dil karşısında aciz kalmaları ve dilbilimde “en az çaba yasası” olarak anılan ilke gibi hususlar gelmektedir.⁸ Bu yasaya göre; kelimeler kısaltılır, ses

¹ Temmâm Hassân, *el-Luga beyne'l-mi'yâriyye ve'l-vasfiyye*, Mektebetu el-Angelo el-Mısriyye, Kahire, 1958, s. 184.

² S. Ullmann, *Devru'l-kelime fi'l-luga*, çev. Kemal Bişr, Mektebetü'ş-Şebâb, Kahire, 1975, s. 23.

³ Temmâm Hassân, *a.g.e.*, s.184.

⁴ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara, 2003, I, 141, 142.

⁵ Johan Füçk, *el-'Arabiyye Dirâsâtu'n fi'l-luga ve'l-lehecât ve'l-esâlib*, Arapçaya çev. Abdulhalim en-Neccâr, Matba'atü'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire, 1370/1951, s.7.

⁶ Aksan, *a.g.e.*, I, 145.

⁷ Müvelled terimi zaman zaman lahn terimi ile karıştırılmış ve dil yanlışlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Müvelled önceleri Araplarla birlikte yaşayan yabancı etnik kökenden kişileri ifade eden bir kelimeyken zamanla ihti câc asrı Araplarının kullanmadıkları yeni kelimeler için de kullanılmıştır. Müvelled kelime ve yapılar filolojik birer dönüşümü ifade etmektedir. Eski dilcilerin müvelled kelimelere yaklaşımını İb-rahim Enis gibi dilciler eleştirmektedir. Hilmî Halîf, *el-Müvelled fi'l-'Arabiyye* Kahire, 1954, s. 175.

⁸ En az çaba yasası (principle of least effort): Belli bir amacın gerçekleştirilmesi için gereken çabayı insanoğlunun en aza indirdiğini varsayan ilke; özellikle birinci ve ikinci eklemlilik düzlemi çerçevesinde birimleri yakınlaştırma ve genelleştirme eğilimlerini anlatan ilke. Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, İstanbul, 2002, s. 92.

değerleri değişime uğrar, birçok dilbilgisi kuralı ihmal edilerek en temel kurullarla yetinilir. İngilizlerin 'gitmek istiyorum' anlamında 'I want to go' yerine 'I wanna go' demeleri, 'gideceğim' anlamında 'I am going to go' cümlesi yerine 'I gonna go' ifadesini kullanmaları; Türkçede çoğu zaman şimdiki zaman ekini yutarak 'gidiyom' ya da 'ne oluyor' yerine 'n'oluyo' denmesi böyledir. Bir Mısırlının 'nasıl' anlamında 'eyyu ziyy' den bozarak izzâye; 'günün aydın olsun' anlamında 'nehâruke sa'îd mubârek' yerine 'sa'ambârek' demesi aynı dil ilkesinin değişik dillerdeki tezahüründen başka bir şey değildir. Bu tür kullanımlar halk arasında standart şekillerine göre çok daha yaygındır. Çünkü bunlar daha kestirme ifadelerdir. Kültürlü insanlar bile, -resmî ortamlarda değillerse- bu tür kullanımlara baş-vurabilmektedirler. Pratik konuşma kaygısından doğan bu tür standart dilden sapmalar, bir yöreye ait konuşma şekilleri ile yüzyıllarca yoğrularak nihayet bir ağız, bir aksan da oluşturabilmektedir. Bu durumda standart dil daha sistemli bir biçimde ve daha derinden ihlâl edilmektedir. Hatta bu ağızlar bazen standart dilden o kadar uzaklaşmaktadırlar ki, o yörede uzun süre bulunmamış insanlar yöresel bazı kelimeleri anlayamamaktadırlar. Öte yandan pek çok insan standart dili iyi konuşmakla beraber, kendi yöresine gidince yöresinin ağzını hiç zorluk çekmeden konuşabilmektedir. Bu duruma dilbilimde 'iki dillilik' (diaglossia-izdivâciyyetü'l-luga) adı verilir.⁹ Bu olgu, siyasi, kültürel, bilimsel ve toplumsal pek çok tezahürü olan bir sorundur. Araplar resmî olmayan ortamlarda kendi coğrafyalarında konu-şulan halk dilini kullanırlarken gazete, dergi ve kitaplarda, televizyonlardaki kültürel programlar ve haber yayınlarında ve diplomaside standart Arapçayı tercih etmektedirler. Bir Mısırlı, üniversite mezunu olsa da, standart Arapça ile konuşamayabilir. Bir Arap sinema sanatçısı standart Arapçayı iyi konuşmadığını gerekçe göstererek, standart Arapça esas alınarak çekilen bir prodüksiyonda rol almayabilir. Bu durumun tersine, standart Arapçayı iyi şekilde öğrenmiş bir yabancı, bir Arap ülkesine gittiğinde eğer lehçe eğitimi almamışsa otobüs durağında, lokantada, çarşı-pazarda ve hatta devlet dairelerinde daha önce hiç duymadığı ve anlayamadığı *karma* ve *kırma* bir dille karşılaşabilir.

Arap filolojisinde Kur'ân dili, standart Arapçanın yaşatılmasında en önemli unsur olarak görülmüştür. Zira Klâsik ya da Modern Arapçanın kendine model aldığı dil Kur'ân dilidir. Başka bir deyişle Arapçayı standardize eden veya standart Arapçanın, yani fushânın temel ölçülerini veren unsurların başında Kur'an'ın dil yapısı gelmektedir.¹⁰ Müvelled olmasa da keske, keşkeşe, 'an'ane gibi birtakım lehçe kullanımlarının, fasih 'doğru' sayılmamasında bu tür özelliklerin Kureyş lehçesinde yer almaması kadar, kabilelerin Kureyş kabilesine olan coğrafi uzaklığı da etkili olmuştur. Zira Hicaz ve Kureyş eksenli dil standart dil olarak kabul görmüştür. Hatta bu bağlamda pek çok filolog bir lehçenin fasih sayılmasında "Kureyş'e coğrafi olarak yakınlığı" temel kriter saymıştır.¹¹

Bu araştırmada, Arap lehçeleri üzerinden düşünce dünyalarını oluşturan bu iki halk topluluğunun bu gün konuştuğu lehçesiyle fasîh (Kur'ân) Arapça'yı ne derece anladığıyla ilgili birtakım tespitlerde bulunmaya çalışılacaktır. Amaç, söz konusu lehçelerin fasîh Arapça'yı anlama düzeyi ve yeterliliğini ortaya koymak ve bu sayede standart dil ile sözkonusu lehçeler arasındaki mesafeyi ortaya koymak olacaktır. Araştırmada tespitlerin ortaya konması için her

⁹ el-Bedrâvî Zehrân, "İzdivâciyyetü'l-luga ve darûretü resmi siyâsetin lugaviyye", MMLA, Kahire, 1989, c. LXV, s. 89.

¹⁰ Fakat dilciler yinede Kur'ân'ın dil yapısına aykırı bir biçimde daha dar bir dil alanından yola çıkmışlardır. Oysa Kur'ân'da 64 değişik lehçeden yapı vardır. Alemuddîn el-Cundî, *Lehçetu'l-Kurâni'l-Kerîm beyne'l-fushâ ve lehecâti'l-kabâil*, Dâru'l-'Ulûm, 1960, s. 40.

¹¹ Kureyşlilerin dilinin diğer lehçelerin üzerinde baskın olması doğaldır. Kur'ân, yaz ve kış aylarında Kureyşlilerin ticaret kervanlarıyla yarımadada dokunulmaz bir biçimde seyahat ettiklerine dikkat çekmekte ve bunu bir kapitülasyon 'ticarî imtiyaz' (ilâf) olarak nitelemektedir. Bkz. Kureyş, 106/1-2.

iki topluluktan eşit sayıda farklı yaş, konum ve meslekten katılımcılar seçilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme metodu uygulanmıştır. Dolayısıyla elde edilecek veriler incelenen alan araştırmaları bulgularıyla sınırlı olacaktır.

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırmanın modeli, örnekleme, verilerin derlenmesi ve çözümlenmesi konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda “nitel araştırma yöntemi” esas alınmıştır. Nitel araştırma “gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.”¹² Araştırma için tarama türünde nitel bir araştırma deseni yapılarak görüşme yoluyla veri toplanmıştır. “Görüşme tekniği, nitel araştırmaların yanında nicel araştırmalarda da kullanılmaktadır. Ancak nitel araştırmalarda görüşme kişilerin bakış açısını ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu nedenle görüşülen kimselerin anlam dünyasını, duygu ve düşüncelerini anlamak, nicel görüşmelerdeki gibi yüzeysel değil daha derin bilgi edinmek asıl amaçtır.”¹³ Bu nedenle nitel görüşmeler; eğitimciler, siyaset bilimciler ile sosyologlar ve diğer sosyal bilimciler için temel araştırma alanları olarak dikkat çekmektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinden olan “görüşmeler” ile ilgili alan yazında farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. M. Smith tarafından görüşmeler “yapılandırılmış (structured)”, “yarı yapılandırılmış (semi-structured)” ve “yapılandırılmamış (unstructured) görüşmeler” olarak sınıflandırılmıştır.¹⁴

“Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı görüşülene yönelteceği belli başlı soruları hazırlar. Ancak görüşme esnasında soru sırasına uymak zorunda değildir. Yeni sorular sorma gereğini hissederse onları da görüşülene sorar.”¹⁵ Önceden belirlenmiş soru başlıkları altında açık uçlu soruların olması, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilebilmesi için yanıtlayıcının soruları serbestçe yanıtladığı bir görüşme türü olması münasebetiyle “yarı yapılandırılmış görüşme” yönteminin, bu araştırmada amacı gerçekleştirme açısından daha işlevsel olacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda araştırmamızda, Midyat ilçesi özelinde Mihellemi lehçesinin fasih dil karşısındaki durumunu tespiti yönelik derinlemesine bilgi toplayabilmek amacıyla tarafımızca görüşme türlerinden “yarı yapılandırılmış” görüşmeler tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırma, 2013 yılı itibariyle Hatay ve Siirt illerinde ikamet eden farklı meslek ve yaş gruplarından oluşan toplam sekiz kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gönüllülük esasına dayalı olarak ilgili kişilerle görüşülmüştür. Bu kişilerin seçiminde köy ve şehir merkezi gibi ikamet yerleri, eğitim düzeyleri, dini bilgileri ve arap dünyasındaki diğer araplarla beraber yaşayıp yaşamadığı gibi bir takım hususiyetlere dikkat edilmiştir.

¹² Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 39.

¹³ Elif Kuş, *Nitel-Nicel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003, s. 87.

¹⁴ Malcolm Smith, *Research Methods in Accounting*, SAGE Publications, London -Thousand Oaks, New Delhi 2003, s. 128.

¹⁵ Smith, *Research Methods in Accounting*, s. 128; Burak Mil, “Nitел Araştırma Tekniği Olarak Görüşme”, *Nitel Araştırma*, Detay Yayıncılık, Ankara 2007, s. 8.

Çizelge 1. Katılımcıların dağılımı

	Cin- siyet	Okuma- yazma bilme- yen	İlköğre- tim mezunu	Lise me- zunu	Üniv. Mezu- nu	Arap- ça eğitim alan	Arapça eğitim alma-yan	Dinî eğitim alan	Dinî eğitim alma- yan
Bay	8	2	2	2	2	1	7	4	4

Çizelge 1'de görüldüğü gibi katılımcı kişilerin hepsi erkek olup eğitim düzeyleri birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Ayrıca bu kişilerden hiçbirisi herhangi bir Arapça eğitimi almamış, Arapçayı sadece günlük hayatında konuşmaktadır. Birisi ise kendi bireysel çabasıyla temel düzeyde bir Arapça seviyesine sahip görünmektedir. Yine katılımcıların 4'ü kırk yaşın üstünde görünürken 4'ü de kırk'ın altındadır. Katılımcı kişilerin görüşleri aktarılırken görüşme sırasına uygun olarak Siirt grubu, S1, S2, S3 ve S4; Hatay grubu ise H1, H2, H3, H4 şeklinde kodlama sistemi kullanılacak ve gruplardaki adaylar vasıflarına göre eşleşmeli bir şekilde ele alınacaktır.

Verilerin Toplanması

Yarı yapılandırılmış olarak gerçekleştirdiğimiz görüşmeler için Kur'ân-ı Kerim'den farklı konuları içeren ve edebî düzeyleri birbirinden farklı olan sekiz tane âyet hazırlanmıştır. Seçilen âyetlerden bazıları sade bir tarzda olup normal bir Arapçayla rahatlıkla anlaşılması mümkündür. Bazı âyetler ise edebî düzeyleri yüksek olduğundan belli bir seviyede ihtisas gerektiren âyetlerdir. Biz burada tüm yönleriyle Hatay ve Siirt lehçelerinin fasîh (Kur'ân) dili anlama oranını ölçmeye kısacası aralarındaki mesafeyi tespit etmeye amaçladık. Görüşmeler ortalama 30–60 dakika arası sürmüş ve anlatılanlar olduğu gibi bilgisayara not edilmiştir. Bu kapsamda görüşmelerde, katılımcılara aşağıdaki âyetlerin anlamları sorulmuştur.

- وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسِطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme); aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın. (İsra:29)

- قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا

Demişti ki: 'Rabbim, şüphesiz benim kemiklerim gevşedi ve baş, yaşlılık aleviyle tutuştu. (Meryem:4)

- وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Ve halat (ya da deve) iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete girmezler. (Araf:40)

- فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ

Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi. (Saffat:93)

- الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Onlar ki, mallarını gece, gündüz; gizli ve açık infak ederler. Artık bunların ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır. (Bakara:274)

- وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın (arkasından çekiştirmesin.) Sizden biriniz, ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte, bundan tiksindiniz. (Hucurat:12)

- إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye "Ol" demektir, hemen olur. (Yâsin:82)

- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

8) *Şüphesiz, inkâr edenleri uyarsan da, uyarmasan da, onlar için farketmez; inanmazlar. (Bakara:*

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Görüşmeler sonrasında betimsel analiz aşağıdaki işlemler gerçekleştirilerek yapılmıştır.¹⁶

1. Gerçekleştirdiğimiz tüm görüşmelerin, üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan dökümleri yapılmıştır.

2. Elde edilen veriler sistematik ve açık biçimde işlenmiş, veriler okunmuş ve düzenlenmiş, anlamlı, mantıklı biçimde bir araya getirilerek doğrudan alıntılar seçilmiştir.

3. Betimlenen malumat daha sonra açıklanmış, yorumlanmış, neden-sonuç ilişkileri incelenmiştir. Bu çerçevede ortaya çıkan temalar ilişkilendirilerek, ileriye yönelik tahminlerde bulunulmuştur. Böylece bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Ayrıca oluşturulan tematik çerçevenin ve verilerin güvenilirliğini sağlamak için nitel araştırma ve alan bilgisine sahip iki uzmanın görüşüne başvurulmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

Katılımcıların Fasîh Arapçayı Anlama Durumları

Bu kapsamda tüm katılımcılara Arap dünyası veya değişik yerlerde yazılı ve görsel anlamda fasîh Arapçayla yapılan yayınların takip edilip-edilmediğiyle ilgili birtakım sorular sorularak onların bu yayınları ne derece anlayıp kavradığı saptanmaya çalışıldı. Bu anlamda sorulan sorulardan katılımcılardan hiçbirinin herhangi bir Arapça yayın ve kitap okuyamadığı, buna sebep olarak da kendilerinin konuştukları lehçeyle herhangi bir Arapça bir yayını anlamının zor olduğu gösterildi. Katılımcılardan bir kısmının Arapça alfabeyi tanımaması zaten okuma eylemini mümkün kılmazken, sadece Kur'ân okuyabilen katılımcıların da normal Arapça metinlerin harekesiz olmasından ötürü Arapça metinleri okumakta sıkıntı çektikleri mülâhaza edildi. Aslında bu kişilere Arap alfabesi öğretilse ve metinler de harekeli bir şekilde oluşturulsa bu kitlenin kullandığı lehçesiyle bu metinleri okuma ve bir seviyeye kadar anlama imkânı söz konusu olabilir.

Radyo ve televizyon yayınlarını takip etmeyle ilgili sorulan soruların ardından Siirt yöresi katılımcılarının söz konusu yayınları yüzde 10-15 gibi çok düşük oranda anladıkları gözlemlendi. Bu oranın yerel lehçelerle yapılan yayınlarda kısmen arttığı da ifade edildi. Katılımcılar bu yayınların kendi lehçelerinden farklı bir lehçede olmasını bu duruma sebep olarak göstermektedirler. Bunun yanında Arap dünyasına iş ve turistik amaçlarla gidip-gelen, oralandaki Araplarla iletişim kuran katılımcıların birkaçı, fasîh yayınları az anladıklarını ancak yerel lehçe yayınlarını daha üst derecede takip edebildiklerini ifade ettiler. Ayrıca bu kişilerin diğer katılımcılara oranla diğer Arap topluluklarıyla daha kolay bir şekilde iletişim kurabildikleri tespit edildi. Yine eğitim ve kültür düzeyi yüksek olan katılımcıların zaman zaman bu yayınları izledikleri ve hem fasîh hem de yerel lehçeyle yapılan yayınları yüzde 30-ik bir oranda anlayabildikleri ifade edildi.

Buna mukabil Hataylı katılımcıların coğrafi, ticârî ve akrabalık ilişkilerinden ötürü Suriye kanallarını seyretmeyi tercih ettikleri ve yerel lehçeyle yapılan yayınları yüzde 70-80 oranlarında anladıkları mülâhaza edildi. Bu oranın yaşlı ve kırsal kesimde çok, şehir merkezi ve gençlerde daha az olduğu gözlemlendi. Ayrıca katılımcılar uydu sistemine geçmekle Türksat'ta Suriye kanallarının olmamasından dolayı söz konusu yayınları fazla izleyemedikleri ifade edildi.

¹⁶ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, s. 224.

Her iki katılımcı grubu, Türksatta yer alan el-Cezire kanalını yüksek edebî fasîh bir dil kullanmasından ötürü pek izleyemediklerini belirttiler. Bunun yanında Türksatta yer alan TRT-Arapça kanalını ise Siirt grubu, hem kanalın kullandığı dil hem de içerik olarak kendilerine pek hitap etmediğinden dolayı söz konusu kanalı izlemediklerini belirttiler. Katılımcılardan S-1 yörede konuşulan dillerden Kürtçeyi de bildiğini ve TRT-6'nın Kürtçe yayını daha iyi anladığını belirtti. Hatay grubu ise, TRT-Arapça kanalını daha çok fasih dille yayın yaptığından ötürü pek izlemediği, sadece son yıllarda Suriye'de yaşanan siyasi ve sosyal olayları takip etmek için zaman zaman izlemeye çalıştıklarını ifade ettiler. TRT-Arapça kanalı ile ilgili dikkatimiz çeken husus, her iki grubun da söz konusu kanalın kendi ruh dünyalarına hitap etmediğidir.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra kısaca şu mülahazada bulunmak istiyoruz: Katılımcılarda bilgi ve kültür düzeyi artıkça fasîh Arapçayı anlama oranının arttığı yine diğer Arap kitleleriyle iletişime geçildikçe yerel lehçelerle yapılan yayınların da daha üst düzeyde takip edilebildikleri müşahede edildi.

Kur'ân'ı okuma ve dinî eğitim durumları

Katılımcılarla yapılan görüşmelerin ardından katılımcıların dini eğitim ve birikimlerinin birbirinden farklı olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılardan İmam Hatip Lisesi veya Kur'ân Kursu gibi dinî eğitimi kurumsal düzeyde veren kurumlarda herhangi bir eğitimden geçmediği görüldü. Katılımcıların 4'ü mahalledeki cami hocasının yanında veya ailede bireysel gayretleriyle Kur'ân'ı Kerim'i okumayı öğrendiği, dini donanım ve altyapısını geliştirdiği görülürken diğer katılımcıların da hiçbir dinî eğitim almadığı dolayısıyla dinî bilgilerinin tamamen çevreden duymalara dayalı sınırlı bir oranda olduğu müşahede edildi. Katılımcılardaki bu tespit aşağıda yönelteceğimiz âyet anlamlarını ne derece anladıkları hususunda belirgin bir şekilde etkisini gösterecektir.

Kur'ân âyetlerini anlama düzeyleri

Bu kapsamda katılımcılara Kur'ân'dan sekiz tane farklı âyet teker teker okunmuş, kelime kelime tekrar edilerek ne anladıkları sorulmuş, cümle bazında anlayamadıkları durumu tespit edildiği anda kelime kelime anlayıp anlamadıkları test edilmiştir.

1.Ayet:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Şüphesiz, inkâr edenleri uyarsan da, uyarmasan da, onlar için farketmez; inanmazlar. (Bakara:

8)

Katılımcıların ayetin anlamına verdiği cevaplar birbirinden farklı olmuştur. Katılımcılardan bir kişi ayete doğru anlam verirken diğerleri ise kelime düzeyinde âyetten sadece birkaç kelimeyi anladığı görüldü. Her iki katılımcı grubu "Keferu" , "La Yu'minûn" ve "Aleyhim" kelimelerinin anlamını bilirken katılımcılardan H-4 "İnzâr" kelimesinin anlamını da bildi. Bu katılımcı bir süreliğine Suudi Arabistan'da iş için bulunduğunu, muhtemeldir ki oradan edindiği bilgi ve birikimle kelimeyi bildiği söylenebilir. Ayrıca katılımcıların kelimeleri sadece sözcük düzeyinde anladıkları, zamir ve edatlar gibi gramatik düzeyde anlamı pek kavrayamadıkları müşahede edildi. Ayete doğru anlam veren S-2'nin cevabı şöyledir:

S-2: *İnkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da birdir, onlar inanmazlar.*

Katılımcının hem eğitim düzeyi hem de özel hayatında tefsir, fıkıh ve meâl okuma gibi dini eğitimle iştigal etmesinden dolayı bu anlama düzeyine ulaştığı mülahaza edildi. Yukarıdaki tüm bu tespit ve açıklamalar göz önüne alındığında âyet-lehçe kelimeleri arasındaki ortaklık ve benzerliğin yüzde 40 civarında olduğu söylenebilir.

2.Ayet

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Onlar ki, mallarını gece, gündüz; gizli ve açık infak ederler. Artık bunların ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır. (Bakara:274)

Edebî ve sanatsal düzeyin düşük olduğu ayetin anlamını katılımcılardan H-3 ve S-2 doğruya yakın anlarken, diğer katılımcılar kelime düzeyinde yüzde 70-80 civarında anlayabildi. Katılımcılar ayete tam mana verememekle birlikte kelime bazında ayetten “Leyl, Nehâr, Sırr, Aleni, Ecr, Havf ve Hüzün” gibi sayısı 4-6 civarında kelimenin anlamını bildi. Katılımcılardan elde edilen bu bilgiler âyette geçen kelimelerin çoğunun söz konusu her iki lehçede de kullanıldığını göstermektedir. Ayete tam anlam veremeyen katılımcıların göstereceği biraz gayret ve yoğunlaşma bu eksik anlamayı rahatlıkla giderebileceği görülmektedir.

Ayete doğru anlam veren H-3’ün cevabı şöyledir:

H-3: Mallarını gece-gündüz gizli ve açık olarak dağıtan (paylaşan) kişilerin ücretleri Rablerinin katındadır. Onlara korku ve üzüntü yoktur.

3. Ayet

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّبُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın (arkasından çekiştirmesin.) Sizden biriniz, ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte, bundan tiksindiniz. (Hucurat:12)

Yerilen yaygın toplumsal bir hasletten bahseden ayetle ilgili katılımcıların cevapları birbirine yakın olmuştur. Anlamı ve içeriği itibariyle günlük hayatta kullanım alanının yaygınlığı ihtimalinden katılımcıların çoğunun ayetteki kelimelerin bazılarının (gıybet fiili ve soru edatı gibi) anlamlarını bilmedikleri halde ayete genel olarak bağlam yardımıyla anlam verebildiği görüldü. Bunda katılımcıların kültürel altyapılarının etkili olduğu açıktır. Katılımcıların âyete verdikleri cevaplar aşağıda aynen aktarılmıştır.

H-1: Yuhibbu: Sevme. Kerih: Tiksirmek.

S-1: Sizden kimse tiksindiği ölü kardeşinin leşini yemek ister mi?

H-2: Ölü kardeşinin etini yemek isteyen aleyhinde konuşma yapısın.

S-2: Sizden birisi birinin aleyhinde bulunduğu zaman ölü kardeşinin etini yemiş olur.

H-3: Eğer sen birini seviyorsan et yiyorsan ve kardeşin ölüyse....

S-3: Yuhibbu: Sevme. Kerih: Tiksirmek

H-4: Eğer dedikodu yaparsan leş yemiş gibisin.

S-4: Sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi hoş görmediniz tiksindiniz.

4. Ayet

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme); aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açığa kalırsın. (İsra:29)

Edebî ve sanatsal düzeyi yüksek olan bu ayete katılımcılardan hiçbirisi doğru anlam veremedi. Ancak âyette mecâzî anlamda kullanılan “Bast” “Yed” ve “Unuk” gibi kelimeler birincil anlamlarıyla katılımcıların bir kısmı tarafından anlamları bilindi.

5. Ayet

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ

Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi. (Saffat:93)

Sanatsal bir üslupta sunulan âyetin “Darben bi'l-Yemîn” kısmı katılımcıların çoğunluğu tarafından anlaşıldığı görülürken çok nadir bir kullanıma sahip olan “Ferâğe Aleyhim” ifadesi katılımcılar tarafından pek anlaşılmadı. Katılımcıların ayete verdiği birkaç cevap şöyledir:

H-2: Üzerlerine boşalttı, sağ elle vurdu.

S-1: Üzerine sağ eliyle indirdi.

S-4: Sağdan adama vurmuş.

6. Ayet

وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Ve halat (ya da deve) iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete girmezler. (Araf:40)

Katılımcılardan biri ayete genel bilgi, kültür ve bağlam yardımıyla ayete doğru anlarken, diğerleri kelimeyi düzeyinde birkaç kelimeyi bildiler. Katılımcıların hepsi ayetin birinci kısmı olan “Velâ Yadhulune'l-Cennete” ifadesini anlamakta bir sıkıntı yaşamazken, sanatsal bir düzeyde sunulan ayetin “Hatta Yelice'l-Cemelu fi Semmi'l-Hiyât” kısmına katılımcıların çoğunun anlam veremediği görüldü. Bunun yanında katılımcıların hepsinin ifadede geçen “Cemel” ve “Hiyât” anlamlarını literal düzeyde anladığı ve lehçelerinde bu kelimeleri kullandıkları müşahede edildi. Bunun yanında Siirt grubundan birkaç katılımcının “Sem” kelimesine kelimenin aslî anlamı olan “zehir” anlamını verdiği müşahede edildi. Katılımcıların verdiği birkaç cevap şöyledir:

H-1: *Devenin yemeğini koydu, içinde zehir var, zehirlense bile deve.*

S-2: *Deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete girmezler.*

S-3: *Deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete girmezler.*

7. Ayet

-إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ-

Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye "Ol" demektir, hemen olur. (Yâsîn:82)

Kelimelerin tamamen birincil anlamlarında kullanıldığı âyetin anlamını katılımcıların yarısından fazlasının genel anlamıyla doğruya yakın cevap verdiği görüldü. Cümle bazında âyete anlam veremeyen katılımcılar ise kelime düzeyinde “İzâ” “Emr” ve “Erâde” gibi kelimelerin anlamlarını bildiler. Burada dikkatimizi çeken şey, dinî kültürel birikim ve bilinen kelimelerin çağrıştırmacı yönleri üzerinden ifadenin bağlamı üzerinde yapılacak normal bir düşünmeyle anlamın bilinebileceği hususudur. Nitekim ayete doğru cevap verenlerin ifadelerinde bu durum kolaylıkla sezilenmektedir. Aslında katılımcılardan hiçbirisi cümlelerin oluşumunda önemli roller oynayan şart, edât ve zamirler gibi birçok unsuru bilmemektedir.

Katılımcılardan birkaçının ayete verdiği anlam şöyledir:

H-1: *Size eğer söylediyse, emrettiyse...*

S-1: *Allah Teâla buna dese ol olacak.*

H-2: *Onun emrettiği her şey ol dediğinde olur.*

S-2: *Allah bir şeyin olmasını dilerse ol der oluyor.*

H-3: *O bir şeyi isterse o şeye "ol" der ve o olur.*

S-4: *İsterse Allah aynı saniyede dünyayı yaratır.*

8. Ayet

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا

Demişti ki: 'Rabbim, şüphesiz benim kemiklerim gevşedi ve baş, yaşlılık aleviyle tutuştu.

(Meryem:4)

Yüksek bir edebî düzeye sahip olan ve güzel bir istiâre sanatının uygulandığı ayetin anlamını hiçbir katılımcı veremedi. Ancak ayette geçen kelimelerden “Kâle” “Azım” “İştâa'le” ve “Re's” gibi kelimelerin anlamları katılımcılar tarafından anlamları bilindi. Katılımcılardan H-2 “Ve'steale'r-Re'su Şeyba” ifadesine doğru anlam verdiği halde ayete tam anlamı veremedi. Katılımcıların verdiği birkaç cevap şöyledir.

H-1: *Allah dedi, baş benden yandı.*

S-2: *Baş yandı, benden.*

H-2: *Allah dedi ki, başlarındaki saçları ağarmıştı.*

S-4: *Allah kemiği yaratmış, başım beyazlamış, saçlar yanıyor.*

SON DEĞERLENDİRME

Siirt ve Hatay lehçelerinin fasîh Kur'ân dilini anlama oranını belirleme amacıyla Siirt ve Hatay illeri kapsamında vatandaşlarla yapılan mülakatlar neticesinde katılımcıların anlama oranlarının birbirinden farklı olduğu tespit edildi. Katılımcılar arasındaki bu farklılığın oluşmasında; yaş oranları, kırsal/şehir yaşamı, eğitim ve kültürel durumlar gibi faktörlerin belirgin bir derecede etkili olduğu gözlemlendi. Araştırma sonucunda elde edilen düşünce ve kanaatleri şöyle sıralamak mümkündür:

1-Mülakat esnasında katılımcılarda yaş oranının yükselmesiyle anlama oranının yükseldiği gözlemlendi. Bunda modern dönemle birlikte oluşan dil ve kültürel düzeydeki zihinsel karmaşıklıklarının bu kesimde gençlere oranla etkisinin daha az olması, dolayısıyla saf lehçelerini kullanabilmeleri önemli etken olarak görülüyor.

2-Araştırmada gençlerin Kur'ân'ı anlama oranlarının düşük olduğu görülmüştür. Bu duruma sebep olarak da onların Kur'ân'la olan ilgisizlikleri temel etken olarak görülmektedir. Gençlerin fasîh dille olan bu iletişim kopukluğu onları sadece kendi konuştukları lehçeyi bilmeleriyle sınırlı tutmuş, dolayısıyla fasîh dile doğru bir açılım ve gelişim sağlanamamıştır.

3-Kanaatimizce bu çalışmanın en önemli sonuçlarından birisi de Arapça konuşan, dinleyen ve iletişim kuran bu kitleye çok az da olsa Kur'ân'ı anlamaya yönelik bir çalışma yapılması ya da buna yönelik bazı yayın ve eserlerin hazırlanması normalden çok daha az bir gayretle Kur'ân'ı anlayabilmelerini sağlamak, Kur'ân'la irtibatlarını kurabilmek mümkün gözükmektedir. Bu noktada kişi kurum ve kuruluşların adım atmasının bir zorunluluk olduğu tarafımızca tespit edilmiştir.

4-Hatay yöresinin Siirt yöresine oranla görsel düzeyde Arapça yayınları daha çok izledikleri ve anladıkları mülahaza edildi. Bunda coğrafi yakınlık, akrabalık ve sıkı ticarî ilişkilerin önemli etken olduğu görüldü. Ancak dikkatimiz çeken husus, her iki bölgenin Türksatta yayın yapan TRT-Arapça kanalına ilgisiz kalmalarıdır. Buna sebep olarak da kanalın muhteva ve dil açısından kanalın kendilerine hitap etmediği, ruh dünyalarını yansıtmadığı ifade edildi. RTÜK tarafından bu mülahazanın dikkate alınması son derece önem arz etmektedir.

5-Arapça ile ilgili herhangi bir eğitimin alınmaması bölge gençlerinin fasih Arapçayı anlayamamasının önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Dilin yazılı boyutundan mahrum kalınması, onların dillerini sözel bir yapıda sürdürmelerine sebebiyet vermiştir. Sözel tarzda işleyen bu dil, kullanım kapasitesi olarak günlük hayatın idamesi için gerekli olan belirli bir düzeyle sınırlı kalmıştır. İşte bu gerçeğe bağlı olarak bölge çocukları ve gençlerinin okullarda seçmeli Arapça dersi almalarının bir gereklilik olduğu, konunun uzmanları ve M.E.B. tarafından değerlendirilmesinin ihtiyaç olduğu düşüncesindeyiz.

Son söz olarak söz konusu iki bölgede yaşayan Arapların gösterilecek normal bir çaba ve gayretle fasîh Kur'ân Arapçasını belli bir düzeyde anlayabilmeleri sahip oldukları dil ve kültürle mümkün olmasına rağmen küreselleşme, dinî değerlerden uzaklaşma, basın yayın ve diğer iletişim araçları gibi unsurlar onların fasih Arapçadan uzak kalmalarına yol açmıştır. Yine bölgede baskın dil ve kültür olması hasebiyle Türkçe ve Kürtçe gibi dillerden bir takım yabancı kelimelerin dile karıştığı, konuşanlarca bu kelimelerin Arapça zannedildiği tespit edilmiştir. Tüm bu düşüncelerden hareketle her iki bölge halkının konuştuğu lehçesinin aslını teşkil eden fasîh dili anlamaları için bir an önce Arapça eğitimin yapılması ve Kur'ân'la ilgilerinin sağlanması ve arttırılması sağlıklı bir çözüm olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), Ankara, 2003.
- BERKE, Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual, İstanbul, 2002.
- el-BEDRÂVÎ, Zehrân, *İzdivâciyyetü'l-Luga ve Darûretü Resmi Siyâsetin Lugaviyye*, MMLA, Kahire, 1989.
- el-CÜNDÎ, Alemuddîn, *Lehçetu'l-Kurâni'l-Kerîm Beyne'l-Fushâ ve Lehecâti'l-Kabâil*, Dâru'l-'Ulûm, 1960.
- HALİL, Hilmi, *el-Müvelled fi'l-'Arabiyye*, Kahire, 1954.
- JOHAN FÜCK, *el-'Arabiyye Dirâsâtun fi'l-Luga ve'l-Lehecât ve'l-Esâlîb*, Arapçaya çev. en-Neccâr, Abdulhalim, Matba'atü'l-Kâtibi'l-'Arabî, Kahire, 1370/1951.
- KUŞ, Elif, *Nitel-Nicel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003.
- MALCOLM SMİTH, *Research Methods in Accounting*, SAGE Publications, London -Thousand Oaks, New Delhi, 2003.
- MİL, Burak, *Nitel Araştırma Tekniği Olarak Görüşme, Nitel Araştırma*, Detay Yayıncılık, Ankara 2007.
- S. Ullmann, *Devru'l-Kelime fi'l-Luga*, çev. Bişr, Kemal, Mektebetü'ş-Şebâb, Kahire, 1975.
- TEMMAM, Hassân, *el-Luga Beyne'l-Mi'yâriyye ve'l-Vasfiyye*, Mektebetu el-Angeloel Mısriyye, Kahire, 1958.
- YILDIRIM, Ali-ŞİMŞEK, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.